

Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet

Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985
olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet

MARKKU VANTTAJA – TERO JÄRVINEN

Johdanto

Suomalaisen väestön keskimääräinen koulutustaso on noussut jatkuvasti viime vuosikymmenten aikana. Vuonna 1960 ainoastaan 16 prosenttia yli 15-vuotiaista oli suorittanut vähintään keskias-teen tutkinnon, vuonna 1999 jo 59 prosenttia. Samassa ajassa korkeakoulutettujen suhteellinen osuus on nelinkertaistunut, mikäli tarkastellaan yksinomaan yliopistotutkintoja, ja noin kahdeksankertaistunut, jos ammattikorkeakouluissa suori- tetut tutkinnot lasketaan mukaan. (Koulutus, 1999; STV, 2001.)

Väestön koulutustason kohoamisen ohella myös ikäpolvien väliset koulutuserot ovat kasva- neet. Nykynuoret ovat opiskelleet keskimäärin enemmän ja pidempään kuin vanhempansa, jot- ka puolestaan ovat käyneet kouluja omia van- hempiaan enemmän. Suomessa nuorisasteen koulutus on jo pitkään ollut käytännössä osa op- pivelvollisuutta ja korkeakoulustakin on kaavail- tu yli puolen ikäluokan koulua. Vuosituhannen vaihteessa yli 90 prosenttia ikäluokasta jatkoi opiskelua peruskoulun jälkeen, yli 80 prosenttia 20–24-vuotiaista oli suorittanut vähintään kes- kiasteen tutkinnon ja joka kolmannella 25–29- vuotiaalla oli vähintään alimman korkea-asteen¹ tutkinto suoritettuna. (Nuorten elinoloindikaat- torit, 2004.) Kehitys on ollut samansuuntainen

kaikkialla läntisissä teollisuusmaissa; vain harvat nuoret lopettavat koulunkäyntinsä oppivelvolli- suuden suorittamiseen ja yhä useammat opiskele- vat korkeakouluissa (Chisholm 2002; Education ..., 2003).

Väestön koulutustason nousu on johtanut kou- lutusinflaation etenemiseen, mikä on vahvistanut tutkintojen ja työmarkkina-asemien välistä yh- teyttä. Mikko Aro (2003) on tutkinut koulutuk- sen arvon alenemista Suomessa vuosina 1970– 2000 analysoimalla suoritettujen tutkintojen yh- teyttä yksilöiden sosioekonomiseen asemaan ja bruttopalkkatuloihin. Koulutusinflaatio oli vuo- sien 1970 ja 1990 välisenä aikana kohdistunut erityisesti keskias-teen ja alimman korkea-asteen tutkintoihin (ks. myös Wolbers & al. 2001). Pe- rusasteen tutkintojen työmarkkina-arvoon se ei ollut niinkään vaikuttanut ennen vuotta 1990. Tämän jälkeen, laman seurauksena, peruskoulu- tuksen arvo työmarkkinoilla romahti kuitenkin nopeasti. Samaan johtopäätökseen päädytään, kun verrataan suoritettujen tutkintojen ja työttö- myysasteiden välistä yhteyttä ja siinä 1990-luvul- la tapahtuneita muutoksia. Vielä vuosikymme- nen alussa työttömyys oli verraten vähäistä kai- kissa koulutusryhmissä. Korkeakoulutetuista lähes kaikki olivat työllisiä ja pelkän oppivelvollisuu- den suorittaneidenkin työttömyysaste oli alle vii- si prosenttia. Vuonna 1999 perusasteen suoritta- neiden työttömyysaste oli 15 prosenttia ja kes- kiasteen suorittaneiden 11 prosenttia. Korkea- koulutettujenkin työttömyys (5 %) oli vuonna 1999 yleisempää, kuin se oli ollut pelkän perus- koulun käyneiden keskuudessa 1990-luvun alus- sa. (Työvoiman ..., 2001.)

Vähitellen on edetty tilanteeseen, jossa koulu- tuksesta on tullut lähes välttämätön, mutta ei kui-

¹Tilastoluokituksissa korkeakoulutus jaetaan kolmeen luokkaan: ylempään ja alempaan korkeakouluasteeseen sekä alimpaan korkea-asteeseen. Alimman korkea-asteen koulutuksiksi luetaan mm. teknikon ja sairaanhoi- tajan tutkinnot, jotka eivät ole ammattikorkeakoulu- tutkintoja. (Tilastokeskus, 2004.) Käytännössä kyse on lähinnä entisistä opistotutkinnoista.

tenkaan riittävä ehto työmarkkinoille kiinnittymiseksi – erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä. Vaikka pelkän peruskoulun käyneiden tyypillisesti suorittamissa työtehtävissä ei muodollisella koulutuksella ole yleensä ollut suurta merkitystä, monet työnantajista suhtautuvat koulutuksen puuttumiseen negatiivisesti. Tätä on selitetty ns. työpaikkakilpailuteorian (job competition theory) avulla kahdella tapaa. Suoritetut tutkinnot ovat ensinnäkin signaali yksilön koulutettavuudesta: kyvystä oppia uusia tietoja ja taitoja. Toisaalta, mitä enemmän työnhakijalla on koulutusta, sitä vähemmän työnantaja joutuu häntä kouluttamaan omalla kustannuksellaan. Vaikka osa työnantajista saattaa epäillä myös työtehtäviin nähden ylikoulutetun työnhakijan palkkaamista, puoltavat edellä esitetyt perusteet koulutetun työntekijän rekrytointia, kun vaihtoehtona on henkilö, jonka koulutie on päättynyt oppivelvollisuuden suorittamiseen. (Korpi & al. 2003.)

Julkisessa keskustelussa on otaksuttu, että heikoin ”yhteiskunnallinen ennuste” on niillä nuorilla, jotka lopettavat koulunkäyntinsä peruskoulun jälkeen ja jäävät samanaikaisesti työttömiksi. Myös monet viime aikojen nuoriso- ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet ovat nojautuneet tähän oletukseen (Paju & Vehviläinen 2001). Vähäisen koulutuksen ja työuran alkuun ajoittuvan työttömyyden on katsottu paitsi olevan riski yksilön myöhemmän työmarkkina-uran kannalta myös viivästyttävän perheen perustamista, johtavan keskimääräistä todennäköisemmin rikollisuuteen ja yleensäkin psykososiaalisiin ongelmiin. (Korpi & al. 2003; ks. myös Järvinen & Jahnukainen 2001.)

Tutkimustehtävä ja aineistot

Vaikka nuoret työttömät – erityisesti ne, joilta puuttuu ammattitutkinto – on Suomessa nostettu yhdeksi koulutus- ja työvoimapolitiikan erityiseksi kohderyhmäksi², ei ole valtakunnallisesti edustavaan aineistoon ja riittävän pitkän aikavälin

seurantaan perustuvaa tutkittua tietoa siitä, miten nuoruuteen ajoittunut karsiutuminen opiskelusta ja työnteosta on tosiasiallisesti yhteydessä yksilön myöhempään elämäntilanteeseen ja hyvinvointiin (ks. Sihvo & Pulkkinen 2002).³ Artikkelimme paikkaa osaltaan tätä tiedoissa olevaa aukkoa. Tutkimustehtävänäme on selvittää, miten koulutuksesta ja työstä karsiutuminen (16–18-vuotiaana) on yhteydessä yksilön myöhempään koulutukseen, sosioekonomiseen asemaan, tulotason ja perhe-elämään. Tarkastelemme lisäksi, missä määrin koulutuksen ja työn ulkopuolella oppivelvollisuuden jälkeen olleiden nuorten elämäntilanne varhaisaikuisuudessa eroaa muiden samanaikäisten elämäntilanteesta.

Kohderyhmänä on 50 prosentin otos kaikista vuonna 1985 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olleista, 16–18-vuotiaista suomalaisnuorista varusmiehiä lukuun ottamatta (n = 6 983). Tutkimuksessa seurataan nuorten elämäntilannetta vuoteen 2000 saakka, jolloin he olivat 31–33-vuotiaita. Tutkimusaineisto on muodostettu Tilastokeskuksessa väestörekisteritietoja yhdistelemällä. Vertailuaineistona käytetään koko ikäluokkaa koskevia tietoja, jotka on kerätty virallisista väestö-, koulutus-, työmarkkina- ja tulotilastoista.

Otanta on poikkileikkaus; mukana kohderyhmässä ovat ne ammattiin kouluttamattomat nuoret, jotka olivat ilman työtä vuoden 1985 viimeisellä viikolla. Tästä johtuen on olemassa teoreettinen mahdollisuus, että tutkimukseen on valikoitunut mukaan nuoria, jotka ovat olleet ”sattumalta” vailla työtä juuri tuona nimenomaisena ajankohtana. Kohderyhmän lukumäärään suhteutettuna riski on kuitenkin vähäinen. Lisäksi yksi tutkimuksen kannalta tärkeä ryhmä, keskiaikaisen koulutuksen ensimmäisen puolen vuoden aikana keskeyttäneet, on mukana. Näin ei välttämättä olisi ollut, jos otanta olisi perustunut esimerkiksi nuorten pääasiallisen toiminnan vuosikeskiarvoihin. Väestörekisteritietoihin perustuvassa seurannassa etuna on lisäksi se, että kato on hyvin pieni verrattaessa haastattelu- tai kyselymenetelmillä toteutettuihin jälkiseurantatutkimuksiin. Tämän on todettu vielä korostuvan, kun kyse on senkaltaisten erityisryhmien seurannasta,

²Esimerkiksi Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa (2003) lähdetään siitä, että jokaiselle peruskoulun päättävälle nuorelle taataan jatko-opintopaikka. Osana syrjäytymisen ehkäisyä hallitus on lisäksi laatinut erityisen poikkialhollisen työllisyysohjelman, jonka yhtenä tavoitteena on, että alle 25-vuotiaille työttömille järjestetään koulutus-, työharjoittelu- tai työpaikka kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen.

³Lähimpänä tämän kaltaista asetelmaa lienee Kari Nyyssölä (1999) pitkäaikaistutkimus nuorisotyöttömyyden ja yksilön myöhemmän työuran välisestä yhteydestä.

joista tässäkin tutkimuksessa on kyse (ks. Jahnukainen 2004).

Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten joukkoon ei valikoiduta täysin sattumanvaraisesti. Taustalla on usein monia yksilön elämänhistoriaan ja kasvuympäristöön liittyviä tekijöitä, joiden seurauksena nuori päätyy vähitellen kouluttamattoman työttömän uralle. Tilastollisissa analyyseissa riskejä aikuisiän huono-osaisuudelle on löydetty niin varhaislapsuuden olosuhteista (vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheväkivalta) kuin lapsen käyttäytymisestäkin (voimakas aggressiivisuus) (esim. Cairns & Cairns 1994; Jessor 1998; Rönkä 1999).

Kotitaustan ja koulu-uran välinen yhteys on Suomessakin selkeä ja tilastollisissa tutkimuksissa moneen kertaan todennettu (esim. Kivinen & Rinne 1995; Kivinen & al. 2001; Järvinen 2003). Mitä etäämpänä kodin kulttuuri – arvostukset, kielenkäyttötavat jne. – on koulun kirjallisuusteemisestä kulttuurista, sitä vaikeampaa lapsen on sopeutua niihin ”normaalisuuden” vaatimuksiin, joita koulussa oppilaille asetetaan (Kivinen & al. 1985; Mehan 1992). Tehdyn pitkittäistutkimuksen mukaan koulu ei myöskään onnistu riittävässä määrin tasaamaan oppilaiden välisiä, erilaisten lähtökohtien tuottamia eroja (Kuusinen 1992), vaan koulutulokkaiden sopeutumattomuus ja oppimisvaikeudet ennakoivat pikemminkin syvenevää epäonnistumisen kierrettä, joka voi todentua esimerkiksi siirtona erityisluokalle tai ääritapauksessa oppivelvollisuuden keskeyttämisenä (Järvinen & Jahnukainen 2001, 132–138).

Vuonna 1985 vain vajaa kymmenesosa (6,7 %) 16–18-vuotiaista suomalaisista nuorista oli jäänyt koulutus- ja työpaikkojen ulkopuolelle. Poikien osuus ryhmässä oli 55 prosenttia ja tyttöjen 45 prosenttia. Kotitaustan yhteys pudokkuuteen oli selkeä. Kohderyhmän nuoret olivat keskimääräistä useammin lähtöisin kodeista, joissa vanhemmat olivat pienituloisia, vähän koulutettuja ja työmarkkina-asemaltaan heikompia kuin väestö keskimäärin. Korkeasti koulutettujen ylempien toimihenkilöiden lasten riski jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle on ollut oleellisesti vähäisempi. (Järvinen & Vanttaja 2001, 204.)

Kotitausta ei kuitenkaan suuntaa lasten ja nuor-

ten elämänkulkuja vääjäämättömästi ja täysin ennustettavasti. Niinpä koulutuksen ja työn ulkopuolelle valikoituneiden nuortenkin joukossa oli tyttöjä ja poikia monenlaisista perhetaustoista. Viidennes kohderyhmän nuorista oli lähtöisin taloudellisesti vauraista toimihenkilöperheistä ja noin kolmanneksella ”ulkopuolisten” isistä oli vähintään keskiasteen tutkinto. (Järvinen & Vanttaja 2001, 204.) Jatkossa yhtenä keskeisenä tutkimustehtävänä onkin selvittää, minkälainen merkitys elinympäristöön liittyvillä tekijöillä, kuten perhetaustalla ja asuinalueella, on ollut yksilön myöhemmän elämänkulun ja hyvinvoinnin kannalta tässä nimenomaisessa kohderyhmässä. Yhteen artikkeliin ei kaikkea voi kuitenkaan ottaa mukaan, joten tämä aihe tulee saamaan oman tarkastelunsa myöhemmin.

Tutkimustulokset

Viime aikoina on tehty kiinnostavia, kvalitatiivisiin aineistoihin perustuvia, koulutuksellisiin erityisryhmiin kohdentuvia seurantatutkimuksia. Esimerkiksi Markku Vanttajan (2002) tutkimus kuuden laudaturin ylioppilaiden ja Markku Jahnukaisen (2004) tutkimus entisten koulukotinuorten myöhemmistä elämänvaiheista paljastivat sen, miten monenlaisia elämäntarinoita löytyy usein hyvin yhtenäiseksi otaksutun ryhmän keskuudesta. Vaikka emme oman tilastoaineistomme avulla päässeet kiinni yksittäisten ihmisten elämäntarinoihin, osoittautuivat myös koulutuksesta ja työstä karsiutuneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut moninaisiksi.

Pääasiallinen toiminta ja koulutustaso

Taulukossa 1 on esitetty kohderyhmän pääasiallinen toiminta vuonna 2000. Tulosten perusteella peruskoulun jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen ennustaa keskimääräistä heikompaa työmarkkina-asemaa myös aikuisuudessa. Reilun kolmenkymmenen vuoden ikäisinä vain noin puolet kohderyhmään lukeutuvista oli työllisiä, kun vastaava osuus koko väestössä oli lähes 80 prosenttia. Työttömien osuus oli kohderyhmässä kaksinkertainen vastaavanikäisiin suomalaisiin verrattuna. Myös varhainen eläkkeelle jääminen oli kohderyhmässä huomattavan yleistä omaan ikäluokkaan verrattuna. Kun koko väestössä eläkkeelle jääneitä oli ainoastaan kaksi prosenttia, oli kohderyhmästä eläkkeellä jo joka kym-

Taulukko 1. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten (16–18-vuotiaat) pääasiallinen toiminta vuonna 2000 sukupuolen mukaan, %

	Pääasiallinen toiminta (31–33-vuotiaana)		Työttömät		Opiskelijat		Eläkeläiset		Muut työvoiman ulkopuolella/ei tietoa	
	Työlliset									
Miehet	49	(82)	20	(9)	2	(3)	12	(2)	17	(3)
Naiset	47	(72)	20	(10)	4	(5)	8	(2)	22	(12)
Kaikki	48	(77)	20	(10)	3	(4)	10	(2)	19	(8)

Suluissa vertailuryhmä: 30–34-vuotias väestö.
Lähde: Työssäkäyntitilasto ..., 2003

menes. Merkille pantavaa on myös muiden kokonaan työvoiman ulkopuolella olevien suuri määrä. Kun koko väestöstä reilusti alle kymmenesosa kuului tähän ryhmään, oli kohderyhmästä lähes joka viides työvoiman ulkopuolella tai heidän tietojaan ei ollut saatavilla. Tähän joukkoon lukeutuvat mm. lapsiaan kotona hoitavat äidit ja isät sekä vangit ja muu laitosväestö. Työvoiman ulkopuolella olevien suhteellisen suuri osuus koko väestöön verrattuna näkyi erityisen selvästi miesten kohdalla.

Kohderyhmässä keskimääräistä yleisempi työttömyys johtuu suurelta osin vähäisestä koulutautumisesta. Vaikka Suomessa aikuiskoulutuksen erityiseksi kohderyhmäksi on moneen otteeseen nimetty ammattitaidottomat ja vähän koulutetut yksilöt, koulutuspalveluja hyödyntävät kaikkein vähiten ne, joiden on katsottu niitä eniten tarvitsevan. (Rinne & Vanttaja 1999.) Näin myös tässä tutkimuksessa: lähes kaksi kolmasosaa tutkittavista oli lopettanut opiskelunsa oppivelvollisuuteen ja jäänyt peruskoulututkinon varaan. Huomionarvoista on kuitenkin se, että nuoruusiässä koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei kuitenkaan merkitse kaikkien kohdalla pitkälle ulottuvaa koulutuskielteisyyttä, sillä yli neljännes kohderyhmään lukeutuneista oli hankkinut myöhemmin keskiasteen tutkinon ja joka kymmenes oli opiskellut aina korkea-asteen tutkintoon saakka. Myöhempi kouluttautuminen on ollut yleistä etenkin naisilla; lähes puolet heistä oli hankkinut keski- tai korkea-asteen tutkinon. Miehistä sen sijaan vain kolmannes oli jatkanut opintojaan keskiasteella tai korkeakouluissa.⁴ (Taulukko 2.)

Hankitun koulutuksen ja työmarkkina-aseman yhteys tulee hyvin esille, kun tarkastellaan eri koulutustasoille sijoittuvien ihmisten pääasiallista toimintaa. Pelkän perusasteen suorittaneista vain runsas kolmannes oli vuonna 2000 työllisiä, kes-

Taulukko 2. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten koulutustaso vuonna 2000, %

Koulutustaso	Miehet	Naiset	Kaikki
Perusaste	67 (20)	55 (14)	62 (17)
Keskiaste	26 (48)	31 (39)	28 (44)
Korkea-aste	7 (32)	14 (47)	10 (39)

Suluissa vertailuryhmä: 30–34-vuotias väestö.
Lähde: STV, 2002

kiasteen suorittaneista jo lähes kaksi kolmasosaa ja korkea-asteen suorittaneista lähes 80 prosenttia. Työttömyysriski pienenee selvästi koulutustason noustessa; perusasteen suorittaneiden keskuudessa työttömien osuus oli kolminkertainen korkea-asteen tutkinon suorittaneisiin verrattuna. Myös eläkkeellä ja muista syistä työvoiman ulkopuolelle olevien osuus oli selvästi suurin pelkän peruskoulun käyneiden keskuudessa. (Liitetaulukko 1.)

Sosioekonominen asema ja tulotaso

Sosioekonomista asemaa koskeva tarkastelu osoittaa, että nuorena koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olleet sijoittuvat myöhemmin lähinnä työntekijätason ammatteihin ja alemmiksi toimihenkilöiksi tai kokonaan työelämän ulkopuolelle. Kuten jo pääasiallista toimintaa kuvaavista luvuis-

⁴Liitetaulukossa 2 on havainnollistettu kohderyhmän yli- ja aliedustusta kussakin koulutus-, tulo- ja sosioekonomisen aseman ryhmässä suhteessa vastaavan ikäryhmän jakaumiin koko väestössä. Vertailussa hyödynnetään osallisuuskerrointa (ks. esim. Määttä 1992; Järvinen 2000). Kun taulukossa oleva luku on suurempi kuin yksi, se osoittaa kyseisen ryhmän – esimerkiksi matlatulotuloisten – olevan yliedustettuna kohderyhmässä. Alle yhden jäävä luku, esimerkiksi ylempien toimihenkilöiden kohdalla, ilmaisee suhteellista aliedustusta.

Taulukko 3. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten sosioekonominen asema vuonna 2000, %

Sosioekonominen asema	Miehet	Naiset	Kaikki
Maanviljelijä	2 (3)	1 (2)	2 (2)
Yrittäjä	4 (6)	3 (4)	4 (5)
Ylempi toimihenkilö	5 (17)	6 (18)	5 (18)
Alempi toimihenkilö	8 (19)	22 (36)	14 (27)
Työntekijä	35 (37)	24 (19)	30 (28)
Opiskelija	3 (3)	5 (5)	4 (4)
Eläkeläinen	14 (3)	10 (2)	12 (2)
Muut	29 (13)	30 (15)	30 (14)

Suluissa vertailuryhmä: 30–34-vuotias väestö.

Lähde: STV, 2003

Taulukko 4. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten sijoittuminen eri tuloryhmiin vuonna 2000, %

Tuloryhmä	Miehet	Naiset	Kaikki
Suurituloiset	16 (43)	6 (16)	11 (30)
Keskituloiset	34 (41)	38 (56)	36 (48)
Pienituloiset	50 (17)	56 (28)	53 (22)

Suluissa vertailuryhmä: 30–34-vuotias väestö.

Lähde: Tilastokeskus, 2002

ta havaittiin, selkeimmin yliedustettuina ovat eläkeläiset. Selvästi aliedustettuina ovat puolestaan ylempät toimihenkilöt, joita kohderyhmässä on huomattavasti vähemmän kuin koko väestössä keskimäärin. Tulokset ovat samansuuntaisia sekä miesten että naisten ryhmässä, joskin miesten joukossa eläkeläisten suhteellinen osuus on hieman suurempi kuin naisten ryhmässä. (Taulukko 3.)

Taulukossa 4 kohderyhmä on jaoteltu kolmeen tuloluokkaan. Ryhmittelyssä käytettiin apuna Tilastokeskuksesta saatua luokitusta, jossa suomalainen väestö oli jaoteltu kolmeentoista eri luokkaan sukupuolen, iän ja valtionveron alaisten tulojen mukaan koskien vuotta 2000. Erotimme luokitukselta 30–34-vuotiaat ja tiivistimme kolmeentoista tuloluokkaa kolmeksi siten, että ylimpään ja alimpaan tuloryhmään sijoittui molempiin noin neljännes ikäryhmästä. Näin saadut tuloryhmät muodostuivat seuraavanlaisiksi: pienituloiset: alle 10 091 euroa/vuosi; keskituloiset: 10 091–25 228 euroa/vuosi; suurituloiset: 25 228 euroa ja enemmän/vuosi.

Taulukosta 4 havaitaan, että tulotasoltaan koh-

deryhmän henkilöt ovat jääneet huomattavasti jälkeen muista samanikäisistä suomalaisista: Yli puolet sijoittuu pienituloisten ryhmään, johon koko väestöstä sijoittuu noin viidennes. Keskituloisten joukkoon sijoittuu runsas kolmannes ja suurituloisten ryhmään vain joka kymmenes. Naisten yleisesti heikompi tulotaso tulee esille myös tässä joukossa, sillä suurituloisten ryhmään heistä sijoittuu vain 6 prosenttia.

Perhetilanne

Toisin kuin voisi olettaa (ks. Korpi & al. 2003) koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen nuorena ei viivästyttä perheen perustamista ainaakaan tyttöjen kohdalla vaan pikemminkin päinvastoin. Koulutuksen varhain päättävistä tytöistä monet näyttävät hankkivan lapsia ja perustavan perheen selvästi keskimääräistä nuoremmalla iällä. Kohderyhmän naisista yli kolmannes oli ehtinyt hankkia lapsia jo vähän yli kahdenkymmenen vuoden iässä, kun koko väestössä tuonikäisistä naisista samaan ratkaisuun oli päätenyt vain noin 15 prosenttia. Varhainen parisuhteen muodostaminen ja perheen perustaminen näkyvät myös siinä, että vähän yli kaksikymppisinä vain noin viidennes kohderyhmän naisista asui vanhempiensa luona, kun samanikäisistä suomalaisista naisista vielä yli kolmannes asui lapsuudenkodissaan. Merkitteä pantavaa perheasemaa tarkasteltaessa on myös yksinhuoltajien huomattavasti keskimääräistä suurempi osuus naisten keskuudessa. Kohderyhmässä kymmenesosa naisista oli yksinhuoltajia jo vähän yli kahdenkymmenen vuoden iässä, mikä on yli kolminkertainen määrä muihin samanikäisiin suomalaisiin naisiin verrattuna. Naisista poiketen miehet eivät näyt perustaneen perhettä ja hankkineen lapsia keskimääräistä nuorempina, mutta itsenäisesti asuvien määrä on kohderyhmässä sen sijaan jonkin verran suurempi kuin väestössä keskimäärin. (Ks. liitetaulukko 3.)

Ajan mittaan erot muihin samanikäisiin suomalaisiin verrattuna näyttävät hieman tasoittuvan, mutta vielä kymmenen vuotta myöhemminkin kohderyhmä poikkeaa selvästi muusta väestöstä. Kun vähän yli kolmekymppisistä suomalaisista puolet asui vuonna 2000 kahden huoltajan perheessä, oli heitä kohderyhmässä vain vajaa 40 prosenttia. Lapsettomia pariskuntia oli koko väestöstä vajaa viidennes, mutta kohderyhmän joukossa heitä oli vain noin 12 prosenttia. Itsenäisesti asuvia sinkkuja oli kohderyhmässä sen sijaan

hieman enemmän kuin väestössä keskimäärin. (Taulukko 5.)

Selvästi eniten kohderyhmä poikkeaa muusta väestöstä yksinhuoltajien ja lapsuudenkodissa asuvien suhteellisen suuren määrän vuoksi. Yksinhuoltajien ja lapsuudenkodissa asuvien osuus vuonna 2000 oli kohderyhmässä noin kaksinkertainen muihin samanikäisiin suomalaisiin verrattuna. Yksinhuoltajien selvä yliedustus näkyy lähinnä naisten keskuudessa. Miesten kohdalla yksinhuoltajuus on ollut varsin harvinaista sekä kohderyhmässä että koko väestössä. Vaikka kohderyhmän nuorista monet ovat muuttaneet vanhempiensa luota omaan talouteen keskimääräistä selvästi nuorempina, on joukossa runsaasti myös niitä, jotka eivät olleet vielä yli kolmekymppisinäkään irtautuneet lapsuudenkodistaan. Lapsuudenkotiin jääminen on ollut huomattavasti tyypillisempää miesten kuin naisten keskuudessa. Kohderyhmän naisista ainoastaan 5 prosenttia, mutta miehistä peräti 16 prosenttia asui vielä runsaan kolmenkymmenen vuoden iässä vanhempiensa kanssa.

Yhteenveto

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että heti oppivelvollisuuden jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret päätyvät aikuisiällä usein suhteellisesti muuta väestöä heikompaan työmarkkina-asemaan ja tulotasoon. Karkeasti ottaen kohderyhmä jakaantuu kahtia siten, että noin puolet on mukana työelämässä ja loput ovat joko työttöminä, eläkkeellä tai muusta syystä työmarkkinoiden ulkopuolella. Naisista yli puolet ja miehistä peräti kaksi kolmasosaa on jättäytynyt pelkän peruskoulututkinnon varaan.

Nuoruusiän koulutushaluttomuus ei kuitenkaan vääjäämättä merkitse heikkoon työmarkkina-asemaan joutumista. Heikosta ”yhteiskunnallisesta ennusteesta” huolimatta joukossa on myös niitä, jotka ovat myöhemmällä iällä jatkaneet koulunkäyntiään ja onnistuneet sijoittumaan hyvin työelämään. Noin joka kymmenes oli jatkanut opintojaan aina korkea-asteen tutkintoon saakka ja sijoittunut tulovertailussa keskimääräistä paremmin ansaitsevien suomalaisten joukkoon. Etenkin naisten keskuudessa myöhemmällä iällä kouluttautuminen on ollut varsin yleistä.

Tutkimuksissa on esitetty, että koulutus ei ole samanlainen resurssi miehille ja naisille (esim. Ko-

Taulukko 5. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten perheasema vuonna 2000, %

Perheasema	Miehet	Naiset	Kaikki
Kahden huoltajan perhe	33 (45)	47 (56)	39 (50)
Lapseton pariskunta	13 (19)	11 (15)	12 (17)
Yksinhuoltaja	1 (1)	20 (10)	10 (5)
Itsenäisesti asuvat	30 (24)	14 (15)	23 (20)
Lapsuudenkodissa asuvat	16 (9)	5 (3)	11 (6)
Tuntematon	7 (2)	3 (1)	5 (2)

Suluissa vertailuryhmä: 30–34-vuotias väestö.

Lähde: Perheet 2000, 2001

lehmainen 2002). Pidemmän aikavälin empiiristä tukea antaa tälle oletukselle myös pitkittäistutkimus 1970-, 1980- ja 1990-luvulla laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneiden ylioppilaiden myöhemmistä elämänvaiheista: miehet olivat päätyneet huomattavasti naisia useammin ylemmiksi toimihenkilöiksi ja saavuttaneet korkeamman tulotason. Miehet olivat monesti saavuttaneet ylemmän toimihenkilön aseman myös naisia vähäisemmällä koulutuksella (Vanntaja 2002).

Edellä esitetyn suuntainen tulos oli löydettävissä myös tässä tutkimuksessa. Niistä peruskoulun jälkeen koulutuksesta ja työstä karsiutuneista nuorista, jotka olivat myöhemmin hankkineet korkeakoulututkinnon, monet olivat ylittäneet suurituloisiksi ja ylemmiksi toimihenkilöiksi. Sukupuolten väliset erot olivat kuitenkin selkeät. Kun korkeakoulutetuista miehistä 43 prosenttia oli päätyntä hieman yli 30-vuotiaana ylemmäksi toimihenkilöksi ja 60 prosenttia suurituloisten joukkoon, olivat vastaavat luvut naisten osalta 25 ja 21 prosenttia. Korkeakoulutetuista naisista suurin osa lukeutui alempiin toimihenkilöihin ja keskituloisiin.

Myös naisten ja miesten perhetilanne oli muoutunut erilaiseksi. Naiset olivat hankkineet lapsia ja perustaneet perheen varsin nuorella iällä. Kohderyhmän miehistä taas monet elivät yksin tai olivat jääneet lapsuudenkotiinsa. Myös Jahnukaisen (2004) koulukotinuorten seurantalutkimuksen aineistossa naiset olivat perustaneet perheen huomattavan varhain. Lapsen syntymä oli siirtänyt opintojen aloittamista, mutta samalla antanut nuorille naisille kulttuurisesti hyväksytyn syyn jättäytyä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Jahnukaisen otteeltaan ja tuloksiltaan

kiintoisan tutkimuksen seuranta-aika oli kuitenkin lyhyehkö, muutaman vuoden mittainen. Tällöin varhaisen perheen perustamisen merkitystä nuorten myöhemmän elämänkulun kannalta ei ollut vielä mahdollista arvioida. Omassa tutkimuksessa yksinhuoltajuus oli kohderymän naisten keskuudessa selvästi yleisempää kuin vastaavien suomalaisten keskuudessa, joten varhainen perheen perustaminen oli yhteydessä myös varhaiseen perheen hajoamiseen.

Mitä artikkelissa esitetyt tulokset sitten kertovat kohderymän oletetusta ”heikosta yhteiskunnallisesta ennusteesta”? Ainakin sen, että yksiselitteisiä johtopäätöksiä nuoruuteen ajoittuvan koulutuksesta ja työstä karsiutumisen seurauksista ei ole syytä tehdä (ks. myös Jahnukainen 2004).

KIRJALLISUUS

- ARO, MIKKO: Pitääkö koulutus lupauksensa? *Sociologia* 40 (2003): 4, 313–328
- CAIRNS, ROBERT B. & CAIRNS, BEVERLEY D.: *Lifelines and risks. Pathways of youth in our time*. Exeter: Harvester Wheatsheaf, 1994
- CHISHOLM, LYNNE: Youth and education. Kongressiesitelmä. United Nations' Expert group meeting on global priorities for youth. Helsinki 7.–10.10.2002
- EDUCATION AT A GLANCE. OECD indicators. Paris: OECD, 2003
- JÄHNÜKAINEN, MARKKU: Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentyminen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. S. 293–330. Teoksessa: Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2004
- JESSOR, RICHARD (ed.): *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge: University Press, 1998
- JÄRVINEN, TERO: Erikoislukiot, valikointi, eriarvoisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 4, 293–302
- JÄRVINEN, TERO: Urheilijoita, taiteilijoita ja IB-nuoria. Lukiodien erikoistuminen ja koulukasvatuksen murros. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2003
- JÄRVINEN, TERO & JÄHNÜKAINEN, MARKKU: Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. S. 125–152. Teoksessa: Suutari, Minna (toim.): *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2001
- JÄRVINEN, TERO & VANTTAJA, MARKKU: Young people, education and work: Trends and changes in Finland in the 1990s. *Journal of Youth Studies* 4 (2001): 2, 195–207
- KIVINEN, OSMO & AHOLA, SAKARI & HEDMAN, JUHA: Expanding education and improving odds? Partic-

Vaikka yhteiskuntaan kiinnittyminen oli valittujen indikaattoreiden perusteella ollut kohderyhmässä keskimääräistä hankalampaa, mistään ”kadotetusta” tai ”menetetystä” joukosta ei kokonaisuudessaan voida puhua. Aineistossa todentuivat sekä yhteiskuntaan kiinnittyvät että yhteiskunnasta syrjäytyvät elämänkulut. Kutakuinkin puolet tutkittavista oli sijoittunut suotuiselle urajalle: hankkinut tutkinnon ja saanut töitä. Joka kymmenes oli pärjännyt vakiintunein mittarein arvioituna suorastaan erinomaisesti. Jatko-tutkimuksen kannalta keskeistä onkin selvittää, minkälaiset taustatekijät ovat olleet yhteydessä yhtäältä huono-osaisuuden kasautumiseen ja toisaalta yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta suotuiselle urapolulle valikoitumiseen.

- ipation in higher education in Finland in the 1980s and 1990s. *Acta Sociologica* 44 (2001): 2, 171–182
- KIVINEN, OSMO & RINNE, RISTO: *Koulutuksen periytyvyys*. Helsinki: Tilastokeskus, 1995
- KIVINEN, OSMO & RINNE, RISTO & KIVIRAUMA, JOEL: *Koulun käytännöt. Koulutussosiologinen tarkastelu*. Turku: Turun yliopisto, 1985
- KOLEHMAINEN, SIRPA: Koulutus, sukupuoli ja työnjako. *Sociologia* 39 (2002): 3, 200–214
- KORPI, TOMAS & DE GRAAF, PAUL & HENDRICKX, JOHN & LAYTE, RICHARD: Vocational training and career employment precariousness in Great Britain, the Netherlands and Sweden. *Acta Sociologica* 46 (2003): 1, 17–30
- KOULUTUS 1999: 4. Education in Finland 1999. Statistics and indicators (toim. Heikki Haven). Helsinki: Tilastokeskus, 1999
- KUUSINEN, JORMA: Hyvät, huonot ja keskinkertaiset. *Kasvatus* 23 (1992): 1, 47–56
- MEHAN, HUGH: Understanding inequality in schools: The contribution of interpretive studies. *Sociology of Education* 65 (1992): 1, 1–20
- MÄÄTTÄ, PENTTI: Korkeakoulutukseen osallistumisen erot: kasvussa vai kaventumassa? *Kasvatus* 23 (1992): 2, 111–121
- NUORTEN ELINOLOINDIKAATTORIT. Nuorisoasiain neuvottelukunta, 2004. <http://www.nuoret.org> (viitattu 26.5.2004)
- NYSSÖLÄ, KARI: Youth unemployment and marginalisation – Changes in the labour market status of Finnish young people in the years 1980–1993. *Young* 7 (1999): 3, 2–20
- PAJU, PETRI & VEHVILÄINEN, JUKKA: *Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Sitra, 2001
- PERHEET 1990. Väestö 1992: 7. Helsinki: Tilastokeskus, 1992

PERHEET 2000. Väestö 2001: 12. Helsinki: Tilastokeskus, 2001

PÄÄMINISTERI MATTI VANHASSEN HALLITUKSEN OHJELMA. Valtioneuvosto 24.6.2003

RINNE, RISTO & VANTTAJA, MARKKU: Suomalaista aikuiskoulutuspolitiikkaa. Muutoksia ja jännitteitä 1980- ja 1990-luvuilla. Helsinki: Aikuiskoulutusneuvosto, 1999

RÖNKÄ, ANNA: The accumulation of problems of social functioning. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1999

SIHVO, TERHI & PULKKINEN, LEA: Suomalaisia pitkitäytutkimuksia psykologian alalta ja lähitieteistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2002

STV. Suomen tilastolliset vuosikirjat 2001, 2002, 2003. Helsinki: Tilastokeskus, 2001, 2002, 2003

TILASTOKESKUS, 2002. Luonnollisten henkilöiden luku

sukupuolen, iän ja valtionveron alaisten tulojen mukaan vuonna 2000. Julkaisematon taulukko

TILASTOKESKUS, 2004. <http://www.stat.fi> (viitattu 26.5.2004)

TYÖSSÄKÄYNTITILASTO 2000–2001. Väestö 2003: 7. Helsinki: Tilastokeskus, 2003.

TYÖVOIMAN KOULUTUS JA AMMATIT. Työmarkkinat 2001: 2. Helsinki: Tilastokeskus, 2001

VANTTAJA, MARKKU: Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 2002

WOLBERS, MAARTEN H. J. & DE GRAAF, PAUL M. & ULTEE, WOUT C.: Trends in the occupational returns to educational credentials in the Dutch labour market: Changes in structures and in the association? *Acta Sociologica* 44 (2001): 1, 5–19.

ENGLISH SUMMARY

Markku Vanttaja & Tero Järvinen: The young outsiders: the later life-courses of drop-out youths (Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet)

The past few decades have seen a sharp rise in the educational level of people in Finland. At the same time the connection between education and labour market status has been heavily emphasised. All in all, it can be argued that education does not guarantee success on the labour market, although it is more and more a necessary ingredient of success. The common assumption is that young people who at age 16–18 are outside of education, training and employment have by this time been condemned to an economically and socially marginalised future.

The central aim of Finnish youth policy over the past 10–15 years has been to prevent marginalisation and social exclusion among "youths at risk". Being outside of education and working life is associated in the administrative discourse with the risk of social exclusion. Dropping out of education and work after compulsory schooling is often considered to tie in closely with one's later work career and coping in life. However, prior to our research this topic had not been studied on a nationally representative level.

The aim of this article is to examine the consequences of exclusion from education and work on the later life of young people. The target group consists of a 50 per cent sample of all Finnish youths aged 16–18 (except those in military service) who were unemployed and had not continued their schooling after

compulsory school in 1985 (n = 6,983). The life-courses of these youths were followed up to and including the year 2000. Information concerning the target group was gathered from different registers based on census data. The information obtained on the target group was compared with information about the entire age cohort. The information concerning the reference group was gathered from official statistics.

According to our empirical analysis, dropping out of education and working life after compulsory schooling quite strongly predicted a weak educational and labour market position. Average income levels were also much lower in the target group than in the reference group. However, there were also many persons in the target group who despite their weak 'societal prediction' had continued their education at a later age and succeeded in finding their place in working life. About half of those in the target group had managed quite well later on. Every tenth of them had completed a higher degree and achieved a well-paid white-collar status. Altogether, the results suggest that it should not be taken for granted that dropping out of education and work in youth necessarily leads to exclusion in later life. Both exclusionary and successful life careers were represented in the data, although the former were more common.

KEY WORDS

Unemployed, non-educated, drop-outs, young adults, living conditions, family status, socio-economic status, income, follow-up study, Finland

Liitetaulukko 1. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten pääasiallinen toiminta vuonna 2000 koulutustason mukaan, %

Koulutustaso	Pääasiallinen toiminta		Opiskelijat	Eläkeläiset	Muut työvoiman ulkopuolella/ei tietoa
	Työlliset	Työttömät			
Perusaste	37	23	2	13	24
Keskiaste	60	18	5	7	11
Korkea-aste	78	8	3	1	10

Liitetaulukko 2. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden nuorten osallisuuserroin suhteessa vastaavan ikäryhmän väestöön eri koulutustasoilla, sosioekonomisissa asemissa ja tuloryhmissä vuonna 2000

	Osallisuuserroin		Yhteensä
	Miehet	Naiset	
Koulutustaso			
perusaste	3,3	3,9	3,6
keskiaste	0,5	0,8	0,6
korkea-aste	0,2	0,3	0,3
Sosioekonominen asema			
maanviljelijä	0,7	0,6	0,7
yrittäjä	0,8	0,9	0,8
ylempi toimihenkilö	0,3	0,3	0,3
alempi toimihenkilö	0,4	0,6	0,5
työntekijä	1,0	1,3	1,1
opiskelija	1,0	0,9	0,9
eläkeläinen	5,3	4,7	5,3
muut	2,2	2,0	2,1
Tulotaso			
korkeatuloinen	0,4	0,3	0,4
keskituloinen	0,8	0,7	0,7
matalatuloinen	3,0	2,0	2,4

Liitetaulukko 3. Koulutuksen ja työn ulkopuolella vuonna 1985 olleiden 16–18-vuotiaiden perheasema vuonna 1990, %

Perheasema (21–23-vuotiaana)	Miehet	Naiset	Kaikki
Kahden huoltajan perhe	8 (6)	26 (13)	17 (9)
Lapseton pariskunta	17 (17)	23 (27)	20 (22)
Yksinhuoltaja	0 (0)	10 (3)	5 (1)
Itsenäisesti asuvat	22 (17)	18 (20)	20 (18)
Lapsuudenkodissa asuvat	48 (60)	21 (37)	36 (48)
Tuntematon	5 (1)	3 (1)	4 (1)

Suluissa vertailuryhmä: 20–24-vuotias väestö.
Lähde: Perheet 1990, 1992